

Teaching Anton Chekhov's stories in high schools

Dilorom DJALILOVA¹

Shahrisabz branch of Tashkent State Pedagogical University named after Nizami

ARTICLE INFO

Article history:

Received April 2021

Received in revised form

20 April 2021

Accepted 15 May 2021

Available online

25 June 2021

Keywords:

application of modern educational technologies, Chekhov's story analysis, innovative approach, renewal of Russian realism, creative development of Chekhov's story analysis.

ABSTRACT

The article contains the application of modern educational technologies and an innovative approach to the story of A.P. Chekhov. He explores the essence of the renewal of Russian realism, as well as the question of the writer's creative activity.

2181-1415/© 2021 in Science LLC.

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

O'rta maktablarda Anton Chexov hikoyalarini o'qitish

ANNOTATSIYA

Maqolada zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish va A.P. Chexovning hikoyalariga innovatsion yondoshish keltirilgan. Rus realizmi yangilanishining mohiyati, shuningdek, yozuvchining ijodiy faoliyati masalalari o'rganilgan.

Kalit so'zlar:

zamonaviy ta'lim
texnologiyalarini qo'llash,
Chexov hikoyasi tahlili,
innovatsion yondoshish,
rus realizmini yangilash,
Chexov hikoyalari tahlilini
ijodiy rivojlantirish.

¹ Lecturer, Shahrisabz branch of Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Shahrisabz, Uzbekistan.

Преподавание рассказов Антона Чехова в средних школах

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

применение современных образовательных технологий, анализ рассказов Чехова, инновационный подход, обновление русского реализма, творческое развитие анализа Чеховского рассказа.

Статья содержит применение современных образовательных технологий и новаторский подход к рассказам А.П. Чехова. Исследуется сущность обновления русского реализма, а также вопросы творческой деятельности писателя.

Ta'lim va tarbiyaning samaradorligi o'qituvchilarning tajribasi va mahoratiga bog'liq. Ta'limdagi innovatsion yondashuvlar hayotga chuqur tatbiq etilmoqda. Buni anglagan holda, har bir o'qituvchi og'zaki nutq va mustaqil fikrlashni o'rganish va ularni o'quv jarayoniga kiritish uchun barcha imkoniyatlardan va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishi kerak. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari ta'lim jarayonida alohida o'rinn tutadi. Ulardan foydalanish o'qituvchiga darslarni yuqori darajada o'tkazishga, katta hajmdagi o'quv materiallaridan foydalanishga, interfaol topshiriqlarni yaratishga imkon beradi – bu yondashuv mashg'ulotlarning vizualizatsiyasini va electron ta'lim resursiga bepul kirishni ta'minlaydi. O'qituvchilar oldida turgan maqsad yuqori aql va madaniyat talabalarini shakllantirish, hayotiy vaziyatlarda va ijtimoiy faoliyatda to'g'ri echim topa olish qobiliyatidir.

Rus tilini o'qitishda eng yangi texnologiyalardan foydalanish zaruriyatdir, chunki ular amaliy ko'nikmalarni takomillashtirishga, fikrlashni faollashtirishga, "xilma-xillik – yaxshi o'qitishning yaxshi belgisidir" o'qitishga qiziqishni kuchayishiga yordam beradi, deb ta'kidladi F.I. Buslaev. Rus adabiyoti bilan tanishishni boshlagan talabalar uchun o'rganilayotgan til mamlakati ma'naviy madaniyati manbasiga qo'shilish, milliy o'ziga xoslikni ko'rish va his qilish muhimdir. A.S. Pushkinning fikriga ko'ra, xalq san'ati odamlarning "maxsus fiziologiyasini", ularning fikrlash tarzini va his-tuyg'ularini, "urf-odatlari, e'tiqodlari va odatlarining zulmatini" aks ettiradi. Talabalarning og'zaki nutqi va mustaqil fikrlashini rivojlantirish bo'yicha ishlarning eng qulay va samarali shakli bu hikoyalarni ertaklarni o'rganishdir. Hikoya katta tarbiyaviy ahamiyatga ega. Ularni o'rganishni boshlashda o'qituvchi o'z oldiga vazifalarni qo'yishi kerak: zamonaviy pedagogic texnologiyalarni qo'llash orqali tushuntirish, visual taassurotlarni boyitish, ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish uchun kalit so'zlar va iboralar hisobiga lug'at va frazeologik zaxiralarni kengaytirish. Hikoyaga bag'ishlangan darslar, agar siz ularga ijodkorlik va o'ziga xoslik elementlarini qo'shsangiz, yanada qiziqarli, hayajonli va qulayroq uyg'onadi. A.P. Chexovning hikoyalarini o'rganishda "Muammoli sohada", "Karusel" va boshqa ko'plab interaktiv usullar va metodlar mavjud, maqbul va samarali. Interfaol usullardan to'g'ri va maqsadli foydalanish.

Chexovning dastlabki hikoyalari 1888-yildan keyin yozilgan keying voqealardan farq qilishi aniq – bu yozuvchi ijodidagi burilish nuqtasi. Dastlabki hikoyalarda ("Amaldorning o'limi", "Yog'on va ingichka" va boshqalar) kulgili element ustunlik qiladi, ularning muallifi (Antosha Chehonte va boshqalar) hayotda e'tibor berishadi. 1890-yillarning hikoyalari ohang jihatidan har xil: ularda yozuvchining pushaymonligi, qayg'usi, shubhasi hukmronlik qiladi, ularda falsafiy qarashlar mavjud.

An'anaga ko'ra, roman adabiyotning janrlar orasida cho'qqi janr hisoblangan (rus janridagi ushbu janrni M.Yu. Lermontov, I.S. Turgenev, L.N. Tolstoy, F.M.Dostoevskiy ma'qullagan), chunki u universal, har tomonlama qamrab olingan, mazmunli epic tusga ega. Chexov, aksincha, hikoyani eng ta'sirli epic janrlardan biri sifatida rivojlantirgan, badiiy dunyosi ko'pincha roman bilan raqobatlashish darajasiga ko'targan. Ammo Chexovning hikoyasi shunchaki "romanning bir bo'lagi" emas, chunki Chexovgacha bo'lган voqeani (va hikoyani) ko'rib chiqish odat edi. Gap shundaki, romanning o'ziga xos qonuniyatlari, hikoya qilish ritmi va sur'ati, ko'lami, inson va dunyoning psixologik, axloqiy mohiyatiga chuqur kirib borishi bor.

Chexovning hikoyalari janrining o'ziga xos xususiyatlari haqidagi tortishuvlar, mulohazalar o'n yildan ko'proq vaqt davomida davom etmoqda. So'nggi yillarda paydo bo'lgan turli xil qarashlar Chexov hikoyasining noyob janrining yangi qirralarini ochadi, uni yaxshiroq va har tomonlama tushunishga yordam beradi. Janrni aniqroq aniqlash har doim juda muhimdir, chunki har qanday asarni tushunish unga bog'liqdir.

An'anaga ko'ra, Chexovning hikoyalari qisqa hikoyalar deb nomlanadi. Masalan, Kroichik dastlabki Chexov hikoyalarini kulgili qissa, keyingilarini esa satiric hikoyalar deb atashni taklif qiladi. Va buning shubhasiz asoslari bor: qisqa hikoya dinamik (uning G'arbiy Evropa klassik versiyasi – "Dekameron" dagi D. Bokakkachio va boshqalarning hikoyalari), syujet unda muhim, voqeа (hatto voqeа ham emas, lekin bu muallifning fikri), chunki bu janr qahramonlarning xatti-harakatlariga e'tibor berish, hisobot berish vaqtি (hozirgi) bilan tavsiflanadi, qisqacha hikoya natijaga intiladi, u "hech narsa" bilan tugamaydi.

Hikoyalarni, frontal suhbatni, yetakchi savollar uslubini o'rganayotganda, juftlikda, kichik guruhlarda ishslash va integratsion yondashuv bilan ijodiy ish: hikoya qahramonlarini chizish yoki modellashtirish samarali bo'ladi. Agar siz A.P. Chexovning hikoyalariga e'tibor bersangiz, Chexovning adabiy faoliyati o'sha tarixiy davrda 70-yillardagi vaziyat tugagan va mamlakatda uzoq vaqt zo'ravon reaktsiya hukm surgan davrda boshlanganiga amin bo'lishingiz mumkin. Ushbu "zamon qahramonlari"ga qarshi – tartibni saqlovchilar, mansabdagi va qalbdagi mansabdar shaxslar, shaxssiz aholiga, o'zini o'zi oqlaydiganlarga qarshi – Chexovning avvalgi hazilyshi yo'naltirilgan edi.

Chexov kichik kulgili jurnallarda hikoyalar va sahnalar bilan birinchi marta chiqdi va darhol umumiy fonda ajralib turmadı. Uning dastlabki asarlari badiiy jihatdan bir hil emas. Ajoyib kulgili hikoyalar bilan bir qatorda, "Shardlar", "Budilnik soatlari" sahifalarida joylashtirilgan rasmlar orasida eskirmaydigan eskizlar mavjud, ular orasida aqlga sig'maydigan qalamchalar va turli xil "kichik narsalar" mavjud. Biroq, Chexovning dastlabki tajribalarining bir xil emasligi va tengsizligi bilan ularda Antosha Chehonte ko'rinishiga o'ziga xoslik beradigan xususiyatlar paydo bo'ladi.

Chexovning dastlabki kulgili hikoyalarida zamonaviy hayotning umumiy tarkibi yovvoyi, zich narsa bo'lib ko'rindi va bu hayot egalari va u tomonidan tarbiyalangan odamlar – yer egalari, savdogarlar, amaldorlar, burgerlar hayvonlar kabi bo'lib chiqadi. "O'rgangan qo'shniga maktub" – 1880-yilgi birinchi hikoyada allaqachon qarashlari va tushunchalari qo'pol izlash va zukko takabburlik aralashmasi bo'lgan yovvoyi yer egasi olingan. O'sha yilgi "Siz ikkita quyonni ta'qib qilasiz" qissasida barcha obrazlar – mayor Shchelolobov, mayor, xizmatchi Ivan Pavlovich – odamlar emas, balki qandaydir gumanoid jonzotlardir. Ularning tajribalari insonning ehtiroslari emas, balki mutlaqo ibtidoiy narsadir, bu nafratlangan ajablanish tuyg'usini keltirib chiqaradi. Chexovning bu gumanoid hayvonlari orasida eng mashxur xameleyonga tushdi. "Xameleyon" hikoyasida

– 1884 – Chexov Shchedrin kuchining umumlashtirilishini yaratdi. Servisiyadan xizmatga bir zumda o'tish – politsiya noziri Ochumelovning bu xususiyatlari nafaqat rus politsiyasining o'ziga xos xususiyati sifatida qabul qilindi, balki ancha keng ma'noga ega bo'ldi. Axir, hech qanday xush yoqishni qo'zg'atmaydigan, jarohat olgan Xryukinda ham xameleonizmning o'ziga xos xususiyatlari bor.

"Amaldorning o'limi" hikoyasida – 1883-yilda, xo'rlik va titroqqa o'rganib qolgan kichik bir amaldor vafot etadi, bu Gogolning Akakievich avlodni, ammo Chexov Gogol Chexovning kulganiga emas, balki uning shaxsiyatiga, hayoti va o'limiga munosabatda bo'ladi. Ayni paytda, o'limga kulish imkonsiz narsa, hatto kufrga o'xshaydi, ammo Chexovning badiiy dunyosida bu yerda hech qanday haqorat yo'q: o'lgan odam emas, balki amaldor, ya'ni insonning buzilishining bir turi. Shunday qilib, yosh Chexovning ishida yuqori va quyi sinflar, kuchli va kuchsizlar, takabbur zolimlar va achinarli "latta", "qoralashlar" bir xil darajada kulgili bo'lgan maxsus, asosiy dunyo paydo bo'ldi. 80-yillarning ko'plab kulgili hikoyalari Chexov har xil filistik illuziyalarini shafqatsizlarcha yo'q qiladi, kundalik munosabatlarning chirkin mohiyatini qoplaydigan odatiy ezgulikning ingichka pardasini olib tashlaydi. Hayotning zamонави filistit tizimida hamma narsa yomon va hamma narsa ko'rindigan darajada emas – buuning hikoyalari – hazillarining uzun seriyasining leytmotivi.

Ammo ma'lum bo'lishicha, "oddiy" Chexovning hikoyalari aslida juda murakkab va bu yerda hali ham sukunat hissi, janrning bitmas-tuganmas sirlari bor. Va bu izlanishni davom ettirishga olib keladi. Boshqa bir adabiyotshunos V. Tyupanining so'zlariga ko'ra, Chexov hikoyasining janr o'ziga xosligi g'ayrioddiiy birlashma, latifa va masalning birlashishi natijasida vujudga keladi: "Daho hikoyachining yangiligi, avvalo, latifaviy va masal printsiplarining o'zaro bog'liqligi va o'zaro konfiguratsiyasidan iborat edi – haqiqatni anglashning bir-birini istisno qiladigan ikkita usuli". Ushbu janrlar, aksincha, juda ko'p umumiy narsalarga ega: ular qisqalik, aniqlik, ekspresivlik, xarakterlarning rivojlanmagan individual psixologiyasi, vaziyatli va ayni paytda umumlashtirilgan syujet, murakkab bo'lмаган kompozitsiya bilan ajralib turadi.

Ammo latifada ham, masalda ham muttasil o'quvchilar bilan muvaffaqiyat qozonishga imkon beradigan inkor etib bo'lmaydigan fazilatlar mavjud (va hech bo'lмагандага tinglovchilar bilan). Janrlarning o'zaro ta'siri Chexov she'riyati uchun juda samarali bo'lib chiqdi:

- latifadan – syujetning g'ayrioddiiyligi, yorqinligi, o'ziga xosligi, "bir lahzali" vaziyatlar, sahnalar va shu bilan birga, hayotiy ishonchliligi va ishontiruvchanligi, Chexovning hikoyalari o'quvchining ko'z o'ngida mutlaqo haqiqiyligini ta'minlaydigan dialoglarning ekspresivligi;

- masaldan – hikoyaning hikmatliligi, falsafasi, chuqurligi, umuminsoniyligi, universalligi, ibratli ma'nosi uzoq davom etadi. Chexov hikoyalari poetikasining bu xususiyatini bilgan holda, jiddiy, tayyor o'quvchi ularda nafaqat kulgili vaziyatlarni, balki insonning ahmoqligi, da'volari va boshqalarga jilmayish imkoniyatini, balki uning hayoti va haqida o'ylash uchun sababni ham ko'radi uning atrofidagilar.

Va, albatta, o'ziga xos estetik effekt nafaqat latifalar va masallarning o'zaro ta'sirini keltirib chiqaradi, bu janrlarning bir-birlari bilan "nima baham ko'rishlari", balki ular bir-biriga qarama-qarshi bo'lgan narsalari bilan ham bog'liqdir: ziddiyatli bir-birini to'ldiruvchi "qo'shnilik ta'siri".

Psixologizmning xususiyatlari – insonning ichki dunyosi tasviri. Chexov qahramonlarining dunyoqarashi – dunyodagi tartibsizlik, noqulaylik hissi – ko‘p jihatdan vaqtga bog‘liq va bu yozuvchi ijodida hikoya janrining ustunligi bilan bog‘liq: hayot, o‘z davrining ijtimoiy ongi. Bu davrda hikoya “vaqtning shakli” bo‘lgan, janrning ushbu qarama-qarshi va bo‘laklangan jamoat ongini aks ettira olgan janr edi.

Qisqa hikoya davomida (ham anekdot, ham masal) Chexov personajning ichki dunyosini bo‘yamaydi, psixologik asoslarni, hissiyotlarning harakatlarini takrorlamaydi. U psixologiyani tashqi ko‘rinishlarda beradi: imo-ishoralarda, yuz ifodalarida (“mimic” psixologizm), tana harakatlarida. Chexov psixologiyasi (ayniqsa, dastlabki hikoyalarda) “yashirin”, ya’ni qahramonlarning his-tuyg‘ulari va fikrlari tasvirlanmaydi, balki ularning tashqi ko‘rinishlari asosida o‘quvchi tomonidan taxmin qilinadi. Shu sababli, Chexovning hikoyalarini inson psixologiyasida ildiz otganligi, harakatlar motivlariga e’tibor, hissiy kechinmalarning bat afsil tasviri bilan kichik romanlar (romanning “parchalari”) deb nomlash o‘rinli emas. Yozuvchi shuningdek, personajlarning obrazlarini umumlashtiradi, lekin ijtimoiy tiplar sifatida emas, balki “umumiylig” obrazlar sifatida insonning ruhiy va jismoniy mohiyatini chuqr o‘rganadi.

Chexov, realist yozuvchi, inson obrazida doimo beg‘ubor ishonchli. U ushbu aniqlikka birinchi navbatda psixologik ahamiyatga ega, mutlaqo aniq tanlangan detaldan foydalanish orqali erishadi. Chexov hayotning umumiyl rasmini “mayda-chuyda narsalardan” anglashda, ulardan butun bir butunlikni qayta tiklashda ajoyib qobiliyatga ega edi. Ushbu “ahamiyatsiz” tafsilotlarga qaramlik, shuningdek, yigirmanchi asr adabiyoti va xususan, V.V. Nabokovga meros bo‘lib, u shunday deb e’lon qildi: “Men aniq tafsilotlarga tayanishni zarur deb bilaman – umumiyl g‘oyalari o‘zlariga g‘amxo‘rlik qilishga qodir”. “Qisqartirish – iste’dodning singlisi” degan mashhur aforizm Chexovning o‘zining yozish amaliyotidan kelib chiqqan va muallif bir tafsilotdan tez-tez to‘g‘ridan-to‘g‘ri umumlashishga qaytgan.

Mualliflik pozetsiyasi. Odatda, Chexovning hikoyalarida muallifning pozitsiyasi ta‘kidlanmagan. Bu bir vaqtning o‘zida tanqidda tushunmovchilikni keltirib chiqardi. Shunday qilib, N.K. Mixaylovskiy o‘z asarlarida Chexovning mavqeい to‘g‘risida shunday yozgan: “Chexov uchun hamma narsa bitta – bu odam, uning soyasi, qo‘ng‘irog‘i, o‘z joniga qasd qilish” [14].

Albatta, san‘atni va’z qilish bilan birlashtirish yaxshi bo‘lar edi, lekin shaxsan men uchun bu texnologiya sharoitlari tufayli nihoyatda qiyin va deyarli imkonsiz ... Hikoyada yetishmayotgan sub’ektiv elementlar o‘z fikrini qo‘shishdir. U o‘quvchi tasavvuriga joy qoldirib, ko‘p gapirmaydi. Ammo bu kelishmovchilik o‘quvchiga ba’zida to‘g‘ridan-to‘g‘ri muallifning va’zidan ko‘proq ta’sir qiladi. Muallifning nuqtai nazariga ahamiyat berilmasligi, shuningdek, maxsus badiiy effekt – hikoyalarning ko‘p o‘zgaruvchan talqinlarini keltirib chiqaradi.

Chexov bir paytlar shunday degan edi: “Men yozganlarning hammasi 5-10 yil ichida unutiladi, ammo men bosib o‘tgan yo’llar xavfsiz va sog‘lom bo‘ladi”. Birinchi ibora qisman kamtarlikka hurmat, qisman hazil, ikkinchisi chuqr va muhim ma’noga ega. Chexov o‘zini yangi yo’llarning kashshofi deb bilgan va shu bilan u yozuvchilik maqsadini ko‘rgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. – М., 1995.
2. Горбич О.И. Современные педагогические технологии обучения русскому языку в школе // Русский язык. Первое сентября, 2009. – № 23.
3. Куприн А.И. Памяти Чехова. / Чехов в воспоминаниях современников. – М., 1954.
4. Лакшин В.Я. Толстой и Чехов. – М.: Советский писатель, 1975.
5. Монахова О.П., Малхазова М.В. Русская литература XIX века. – М., 1955.
6. Русские писатели. Библиогр. слов. в 2 ч. Ч. 2. М – Я / Под ред. П.А. Николаева. – М., 1990. – С. 446.
7. Скафтымов А.П. Нравственные исследования русских писателей. – М., 1972.
8. Собенников А.С. Чехов и христианство. // Вестник факультета филологии и журналистики ИГУ, – 2001.
9. Чехов А.П. В сумерках: очерки и рассказы. М.: Наука, 1986. – С. 571. – (Лит. памятники).
10. Чехов А.П. Избранные сочинения. – М.: Художественная литература, 1988.
11. Чехов А.П. Полное собрание сочинений и писем в 30 томах. – М, 1977.
12. Чехов А.П. Рассказы. Повести. – М., 2002. – С. 480.
13. Чудаков А.П. Мир Чехова: возникновение и утверждение. – М., 1986.
14. https://licey.net/free/12-analiz_proizvedenii_literatury_do_20_veka_dlya_socchinennii/51-rasskazy_i_pesy_ap_chehova_situacii_i_personazhi/stages/2716-osobennosti_zhanra_i_geroya_situacii_konflikty_avtorskaya_poziciya.html